

անունն անձի մը հետ յիշուած գրքերն ընդ-
օրինակած է վիժի քաղաքի մէջ, ուր գտնուած է
եկեղեցւոյ մ'օծութեան արձանը: Այս իմաստն
որ եւ իցէ գոտարութեան շինք յուսար թէ
բաղիւի, առաջին անգամ հոս չէ որ կը ըսնէր
Միխիթարի աշուպի հաւաքածոյի մ'օրինակու-
թիւնն (հմմտ. Գաղէմբարեան՝ Մ. Արիվանցի
եւ իւր Նորագիւտ գրութիւնը. ՀԱ. 1891,
161—167): Բայց ամէն բանասիրի անիմանալի
ձեւացած է ցտժմ հաւաքածոյի օրինակութեան
տեղն: Ուր կը գտնուի վիժի քաղաքն, Հ. Գա-
ղէմբարեան վրիպակ մը կ'ենթադրէ հոս
(ՀԱ. 1891, էջ 162). Իրոպէ (Գաղ. թարգմ.
Մ. Պետերք. 1869, էջ 22), Կարրիէր (Une
version etc. p. 477) Նոյնպէս անորոշութեան
մէջ են եւ կը փոխադրեն բառական ձ. Vimi
Kaghak (ville du Rocher, ville de pierre)
այսպէս եւ Տէր-Մովսէսեան (Исторія пере-
вода Библии на арм. языкъ. p. 242).
Իսկ Պատկանեան (Ռուս. թարգմ. Մ. Պետերք.
1869, p. 360) կը թարգմանէ на скалах
города: Տէր Մովսէսեան մինչեւ անգամ կ'են-
թադրէ հոս յունական քաղաքի մ'անուան
թարգմանութիւնն, իրր Սετραπολις մը՝ նման
Ἡλιопоλεις եւն:

Կ'առաջդրենք պահել անփոփոխ ձեռա-
գրին ընթերցուածն «Վիժի քաղաք», = Ժայռէ
քաղաք = Այրի-վանք: Դռնօթ է Գեղարդայ
Չորոյ «Այրի-վանք» հոչակաւոր մենաստանն,
որ շինուած է վիմուտ, ափափայ ձորի մը մէջ՝
քարաժայռերու, վիմի մէջ փորուած, ուսկից
առած է մենաստանն անունն «Այրի-վանք»,
Ոչ միայն մենաստանին հաստատութիւնն ժայ-
ռերու մէջ է, այլ եւ շրջակայ տեղերն ալ
այնպիսի ափափայ վայրեր են. «Բազում գոն
ի Չորն Գեղարդայ փորուածու այրք եւ ամ-
րոցք ի հին ժամանակաց, կը գրէ Առաքել
Խոսեղով 1601ին պատահած արկածի մ'առ-
թիւ (Այրարատ 346): Այրի վանուց այս
հանգամանքը կը պարզեն մեր աչաց նաեւ Ար-
ձանագրութիւնը. Հաղարակեան Պաօշ, Վասակայ
որդին, իրր յամի 1245 գրած արձանագրու-
թեան մը մէջ կը խօսի. «Ես Պաշ... գան-
ձագին արարի ի տերանց աշխարհիս, Վիմու-
հոչակն Այրիվանն ընամբ եւ դաշտու եւ
ամենայն կազմութեամբ որ կայր ի սմա. փորեցի
ի վիմէ տունն Աստուծոյ յիշատակ ինչ...»
(Այրարատ 341): Եւ ուրիշ արձանագրու-
թեան մը մէջ անոր որդին Պապուք կը գրէ
Ն. յամի 1288. «Օգնութեամբն Աստուծոյ ես

Պապաքս որդի Պապուշոյ եւ ամուսին իմ Ըռու-
զուքան փորեցար զժամաստանս յինքնաբուն
վիմէ յիշատակ հոգւոց մերոց...» (Այրարատ
342): Ի՞նչ տարբերութիւն ունէր ուրեմն
վանքս իւր մարդարնակ շրջակներովն քա-
ղաքէ: Կան ամրոցներ, կան եկեղեցիներ, կան
բնակավայրեր, ամէնն ալ փորուած ի վիմէ,
կան վերջապէս ասոնց մէջ ալ բնակիչներ.
Այրի վանքն ուրեմն վիմի մէջ փորուած
քաղաք մ'է: — Այս կէտիւ լուսաւորու-
թեամբն դիւրին է գտնել նաեւ այն եկեղեցին,
զոր օրհնած, այս է օծած են: Կ'օծուի եկեղեցի
մը երբ նոր կառուցուի: Մեր փնտռելէն հե-
տեւաբար պէտք է ըլլալ յԱյրի վանս եւ հաւ-
անականաբար Միխիթարայ գրած ժամանակէն
ոչ շատ յառաջ, քանի որ նա հոս իրրեւ նոր
կատարուած դէպք մը, թարմ յիշողութեան
առարկայ մ'արձանագրած է: Միխիթար, ինչ-
պէս Հ. Գաղէմբարեան ապացուցուցած է (ՀԱ.
1891, էջ 166), իւր ժամանակագրութիւնն
գրած է յամս 1289—90. այս թուականին
շատ մերձ է Պապաքայ կառուցած եկեղեցւոյն
(ժամաստան) ժամանակն 1288. ժամանակի
աշուպիսի գուգադիպութիւնն ոչ ինչ կ'արգելու
հաստատելու թէ այն է օծածը: Այս ամէնէն
կը տեսնուի ուրեմն թէ Միխիթար Այրիվանքի
1288ին կառուցուած եկեղեցին օծած է եւ
այն միջոցներն գրած է ընանէի հետ յիշուած
գրքերը: Եղբայրացութեան վերջնական ստու-
գութիւնն սակայն այն ասան միայն պիտի հա-
տատուի, երբ յերեւած ելլէ օրինակած
Հաւաքածոն իւր յիշատակարանովն:

Հ ՆԵՐՍԵՍ ԱՅՆՈՒՄԱՆ

1906 ԹԻՒՐ ԿԱՎԱՍՏԱՆԻ ԿԱՆՈՒՆԻՍ

I. ՆԵՐՍԵՍ ԶԻՋԱՆԻ

2. Բաղարաքական մտքի զարգացումը:

2. Բաղարաքական մտքի զարգա-
ցումը: Մշակի քաղաքական դասնանքը
1880-ական թուերին. — Արժոյնու քա-
ղաքական դասնանքի խորտակումը
1890-ական թուերին. — Մտքերի շի-
թութեան շրջան. — Մտքի եւ սրտի նա-
կընթացը. — Նոր հոսանք:

3. Եղբայրացութիւն: — Հին հոսան-
քի բախտը. — 1905 թուի առաւելութիւնը: